

Až příliš talentovaný pan Láník

ČÍM VŠÍM BYLA INSPIROVÁNA TELEVIZNÍ SÉRIE HEREC

TEXT: JIŘÍ PEŇÁS / FOTO: LUKÁŠ OUJESKÝ / ČESKÁ TELEVIZE

V roce 2014 vyšel v Reflexu článek Dana Hrubého *Národní umělec a štětka tajné policie* o obzvláště nechutné formě spolupráce s poučnou Statní bezpečností. Provozoval ji na začátku 50. let už tehdy známý herec Vítězslav Vejražka (1915–1973).

Vejražka sváděl ženy, jež mu vytipovala StB, mezi nimi i svou vlastní tetu, pracovníci italské ambasády, opíjel je v baru a pak je tahal do služebního bytu, přičemž byl z vedlejšího pokoje filmován. Za to byl tajnou policií honorován a protežován v divadle i u filmu, byť by ve své profesi byl asi úspěšný i bez toho. Motivovala ho nejspíš vnitřní perverze, chuť ovládat druhé, ale zřejmě také opravdové ideologické přesvědčení, že tím něčemu pokrokovému slouží. Vejražka byl radikální komunista do konce života, po roce 1968 patřil k tvrdým kádřím první linie normalizace. Přitom byl také dobrý herec. Hnusná idea se ideálně střetla s lidskou zvrhlostí a také s talentem, který v takových věcech není k zahození. Možná ho to uspokojovalo, možná si připadal jako „herec“, který vlastně hraje jenom roli. Ale dělal to s největší pravděpodobností o své vůli a dobrovolně.

Autoři trojdílné televizní série *Herec*, scenáristé Petr Bok a Pavel Gotthard, přiznávají, že Vejražkův případ znali a že se jím inspirovali. Druhým inspiračním impulzem jim byl prý Eduard Cupák (1936–1996), výtečný herec, který si zažil v mládí pro svou homosexuální orientaci, celoživotně decentně žitou, ústrky a šikanu. Co mají tyto dva zcela odlišné, ba protikladné osudy společného? Snad jen to, že v obou případech šlo o herce. Televizní film *Herec* smíchal dohromady tyto dvě „ingredience“, heterosexuálního prostituta, který jde

Zleva plk. Vladimír Kempný (Pavel Batěk), kpt. Jindřich Korčák (Martin Finger) a Standa Láník (Jan Cina).
Foto: Lukáš Oujeský / ČT

přes mrtvolu, a kultivovaného umělce, v privátním životě homosexuála, zatřepal jimi a vypadla krajně nepravděpodobná, hybridní a umělá postava Stanislava Láníka, jejíž chatrnou konstrukci zachraňuje a drží sugestivní výkon herce Jana Ciny. Tou další věcí, pro kterou seriál získal takovou pozornost a veskrze příznivý ohlas, je bezesporu neodbytá produkce, dobře zachycená temná až hororová atmosféra začátku 50. let (děj se odehrává kolem úmrtí Stalina a Gottwalda) a rychlý dramatický spád, aspoň v prvních dvou dílech.

Titul *Herec* lze číst více způsoby, ale řekněme, že primárně jde o to, že Láník je hercem. Nebo chce být hercem. Má talent, ostatně nejen herecký, vlastně by se dalo říct, že na ten „dramatický“ dojde nejméně: všechny scény v divadle jsou velmi bizarní. Svě „herectví“ nasazuje, aby překonal nepřízeň osudu. Východiskem je špatný kádrový profil, neboť jeho otec padl u Tobruku a matka byla obviněna z kolaborace s nacisty (?) a oběsila se v ruzyňské věznici, jako by jedno z toho nestačilo... On sám přitom je k režimu loajální, hraje v ochotnickém svazáckém souboru, má hlavní roli v nějaké dobové agitační slátanině, a přestože to všechno vypadá dost absurdně, je považován za vycházející hvězdu. Žije se svou hubatou sestrou (Jenovéfa Boková) a chudákem babičkou (Emília Vášáryová), ta brzy umře. Sirotky zůstanou samy v bytě, kolem kterého krouží podlý soused Štěpánský (Adrian Jastraban), zavilý a zlý bolševik, který je chce vystěhovat. Tato postava by však mohla být prohlášena za mučedníka českého komunismu, neboť Štěpánskému sourozenci Láníkovi postupně pozvracejí boty, vytopí byt, dají nakládačku ve sklepě (přijde o jedno varle, jak jsme informováni) a nakonec ho Láník při potyčce na chodbě uhodí tak, že přijde i o život, čímž drama vrcholí. Skoro by se chtělo říct, kdo tady tedy koho pronásledoval...

V obraně proti sousedovi Štěpánskému a snad také proto, že nedostal v amatérském souboru roli v Tylově *Tvrdohlavé ženě* (moc se na ni těšil, jenže si to zkazil svou prostorekostí), začne Láník snovat pomstu. Na ní se domlouvá v jídelně, kde se schází se svým řídicím orgánem, estébákem Korčákem (Martin Finger), který u toho pojídá koprovku s takovým gustem, že divák by se rád zeptal, kam se na ni dá v Praze ještě zajít. Orgán se pak objevuje v klíčových okamžicích Láníkova putování, je to všemocný estébácký Mefisto, kterému se Láník upisuje víc a víc, přičemž se současně stále víc propadá do pasti. Mefisto jen luskně prsty a Láník se najednou stane členem souboru vinohradského divadla, tehdy armádní scény. Musí si to však vysloužit, v tomto případě, ehm, vysouložit, neboť to je sou-

část plánu, který s ním estébácký Mefisto má...

Láník je de facto univerzální génius. Umí nazpaměť všechny Shakespearovy sonety, česky i anglicky, umí i další jazyky, je to ale i talentovaný matematik a údržbář, umí opravit jakékoli topení. Matematický talent se projeví, když bezchybně odpovídá na logické hádanky profesora Héla, který mrzne ve studeném kabinetu a je překvapen, že údržbář kromě odvzdušnění radiátoru projeví zájem i o diferenciální rovnice, tak mu půjčí učebnici matematiky, za což je Láník neskonale vděčný. Když pak ještě zachrání před vymrznutím celou posluchárnu a jen tak mimochodem vyluští další rébus, zjihnou profesorovi oči, což se stane jeho prokletím. Láník je na profesora ovšem nasazený, má ho svěst, to mu nedělá velký problém, protože je... inu, tak talentovaný. Proč vlastně má StB zájem profesora zlikvidovat, se nedozvíme, neví to ani Láník, což vyvstane ve zvlášť dramatické scéně mučení v sauně ve třetím díle. Tam z něho chce kauzální souvislost mezi profesorem Hélem a druhou Láníkovou obětí, plukovníkem Kempným, „vypotit“ jednooký ruský oficer, ale Láník to prostě neví. Lze se domnívat, že to nevědí ani scenáristé; celá scéna je čímisi jako sebe-reflexí, asi jako když se postmoderní autor ptá, co to vlastně napsal a co to má znamenat, takže mučí sám sebe, aby se to dozvěděl.

Nepochybně velkou atrakcí „projektu“ je řekněme téma homosexuality, zasazené do časů, kdy byla pronásledována. Film je pojat dost odvážně, i když asi jak pro koho, ale přece jen muži se často v české televizní tvorbě nelíbají a scény v posteli, byť nepřesáhnou jisté hranice, jsou docela otevřené. Divák tedy ocení, že se jde s dobou (i když nedávno mohl v kině vidět film *Sarlatán*, který v něčem *Herce* připomíná), ale přitom se poněkud diví, jak je tu homosexualita „uchopena“: jako past, kterou nastrahuje přitažlivá volavka, de facto zrádný prostitut, jenž ví, že bude svého partnera likvidovat. Láníkova homosexualita se totiž neprojevuje jinak než jako schopnost svádět vytipované oběti estébáckých plánů, dvou zamilovaných mužů, starého profesora matematiky Héla (Luboš Veselý) a pak plukovníka Kempného (Pavel Batěk), melancholického hrdiny od Sokolova, ve kterém jasnozřivý estébák Korčák neomylně odhalí, jak se vyjádří, „bukvici“, protože prý plukovníkovy milenky mají malá hnadra a úzké boky... Inu, expert. A Láník v obou mužích vyvolá předpokládanou citovou reakci, jež se jim stane osudnou. On sám zůstává imunní, o jeho skutečných vztazích a touhách moc nevíme, na to vlastně není v permanentně „vybuzeném“ dramatu prostor, neboť všechno je podřízeno udržování vysokého stavu afektu, kde se divák raději

nad ničím nemá moc zamýšlet, neboť by hrozilo nebezpečí, že by si uvědomil, jak nesourodý materiál konzumuje. Všechno je tu totiž nesmírně přepjaté, vyspekulované a vyhnané do hysteričnosti, která někdy přechází do čisté idiocie, jež má jisté komické kouzlo. Za ni lze považovat třeba podivnou epizodu se střelbou na jevišti: zoufalý kolega se z jakéhosi nejasného důvodu rozhodne zastřelit ze samopalu jiného kolegu přímo během zkoušky sovětské válečné hry, jenže to dopadne jinak, skoro jako při atentátu na Heydricha, takže to koupí Láník, naštěstí jde jen o čistý průstřel někde na plicích...

Bezděčná komediální rovina filmu vrcholí ve třetím díle, kdy sledujeme mladé hrdiny chystající se uprchnout za hranice v bojovém vozidle, které na Šumavě zůstalo po Němcích... Nenápadněji se už v roce 1953 přes kopečky asi dostat nešlo. Láník pak znovu zasáhne a za hranice odjíždí sám, s pomocí svého Mefista, který se objevuje vždy v pravou chvíli

na pravém místě. Posílá ho prý se změněnou identitou na Západ, kam Láník odjíždí s papíry s instrukcemi, jak se dostat do Svobodné Evropy... Tady je evidentní další inspirace, tentokrát kapitánem Minaříkem, o kterém se autoři scénáře jistě také došlechli, jenže ten se do mnichovské redakce vetřel až o dvacet let později. Z logiky věci se tím naznačuje, že odbytištěm agentů, jedno jaké orientace, byla Svobodná Evropa, do které zřejmě bylo velmi jednoduché se vloudit. Možná zase přes postel. Lidé, kteří tehdy v RFE pracovali, už dnes nebudou naživu, ozvat se nemohou, ale nejspíš by se dost divili, koho jim to StB prostřednictvím České televize posílá.

Herec. Námět Petr Bok, scénář Petr Bok a Pavel Gotthard, režie Peter Bebjak. Kamera Martin Žiaran. Producenti ČT a DNA, koproducent Rozhlas a televízia Slovenska.

Standa a Anežka Láníkovi ještě s babičkou (Jan Cina a Jenovéfa Boková s Emílií Vášáryovou). Foto: Martin Žiaran / Česká televize

